

# alternatif politika

**Hegemonik Erkeklik Bağlamında Erkek Hemşireler**

**Kaynak: Alternatif Politika, Cilt 7. Sayı 1. (Nisan 2015) Sayfa. 118-142.**

**Yazar: Aylın Dikmen Özarıslan (Yrd. Doç. Dr. Mimar Sinan Güzel  
Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü)**

*Alternatif Politika; Worldwide Political Science Abstracts, Scientific Publications Index, Scientific Resources Database, Recent Science Index, Scholarly Journals Index, Directory of Academic Resources, Elite Scientific Journals Archive, Current Index to Scholarly Journals, Digital Journals Database, Academic Papers Database, Contemporary Research Index, Ebscohost, Index Copernicus ve Asos Index'de taranmaktadır.*

*AS*



HEGEMONİK ERKEKLİK BAĞLAMINDA ERKEK  
HEMŞİRELER

MALE NURSES IN THE CONTEXT OF HEGEMONIC  
MASCULINITY

Aylin Dikmen Özarslan

ABSTRACT

Nursing has been traditionally considered as a woman's job. Caring is seen as a natural extension of motherhood. The founder of modern nursing, Florence Nightingale insisted that nursing is not a profession but a natural duty of a woman. Nurses almost always and almost everywhere are women. But this gendered nature of the occupation keeps men away from nursing. The purpose of this paper is to understand men's reluctance to choose nursing as a profession through the concept of hegemonic masculinity. Hegemonic masculinity shows the most honorable way of being a man. Other masculinity patterns that do not fit this template would be marginalized and excluded. As distinction between woman and man is considered to be a power relation, a man who becomes a nurse may take the risk of being labelled. For men, it seems difficult to reconcile the role of a nurse with the role of being a man. More women have begun working outside their homes and taking the traditionally male-dominated jobs. But the same is not true for men. As power and independency is very important for hegemonic masculinity, the conventionally subordinate and dependent position of nursing would be inappropriate for it. From this point of view, it seems that social gender will continue to be an important factor in nursing.

**Keywords:** nursing, male nurses, hegemonic masculinity, gender relations.

## ÖZ

Hemşirelik geleneksel bir kadın mesleği olarak kabul edilmekte, bakım, kadının annelik görevlerinin doğal bir uzantısı olarak görülmektedir. Modern hemşireliğin kurucusu kabul edilen Florence Nightingale, hemşireliğin bir meslek değil, kadının doğal görevi olduğunda ısrar etmiştir. Hemşirelerin hemen her zaman ve her yerde kadın olması ve mesleğin bu cinsiyetlendirilmiş yapısı erkekleri hemşirelikten uzak tutmaktadır. Bu yazının amacı, erkeklerin hemşirelik konusundaki çekingenliğini, hegemonik erkeklik kavramı çerçevesinden anlamaya çalışmaktır. Hegemonik erkeklik, erkek olmanın en şerefli yolunu göstermektedir. Bu kurguya uymayan erkeklikler marjinalleştirilmekte ve dışlanmaktadır. Kadın erkek ayrımı güç ilişkisi olarak kabul edildiği için hemşire olan bir erkek etiketlenme riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Erkeklik için, hemşirelik rolü ile erkek olma rolünü bağdaştırmak zor görünmektedir. Kadınlar, giderek daha fazla ev dışında çalışıp geleneksel olarak erkek mesleği kabul edilen alanlara daha fazla dâhil olurken; erkekler için aynı şeyi söylemek olası değildir. Güç ve bağımsızlık hegemonik erkeklik açısından çok önemli olduğu için, hemşireliğin geleneksel ikincil ve bağımlı konumu hegemonik erkeklik açısından uygunsuz olacaktır. Bu açıdan bakıldığında toplumsal cinsiyet hemşirelikte önemli bir etken olmaya devam edecek gibi görünmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** hemşirelik, erkek hemşire, hegemonik erkeklik, toplumsal cinsiyet ilişkileri.

## GİRİŞ

Sosyal bilimler, kadın ve erkek kategorileri arasındaki farklılıkları ve ilişkileri anlayabilmek ve açıklayabilmek için cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını ayırt ederek kullanmıştır. Buna göre cinsiyet; kadın ve erkek arasındaki biyolojik

farklılıklara işaret ederken, toplumsal cinsiyet; kadın ve erkek türlerine, toplumsal ve kültürel olarak yüklenen anlamı ve değeri ifade etmektedir.

Toplumsal cinsiyet, toplumsal ilişkileri yapılandıran kuralları ve beklentileri şekillendiren ve yeniden üreten bir olgudur. Sözümlü ettiğimiz bu kurallar ve beklentiler kuşkusuz işbölümünü de şekillendirmektedir. Buna bağlı olarak “cinsiyetin toplumsal ilişkilerinden kaynaklanan, tarihsel ve toplumsal olarak biçimlenmiş” bir işbölümü görülmektedir. Toplumsal cinsiyet ideolojileri ve söylemleri, cinsiyete dayalı işbölümünün gelişmesinde ve sürdürülmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu işbölümü şekli bir yandan kadın işi-erkek işi ayrımı yapmakta, diğer yandan bunlar arasında, erkek işleri lehine hiyerarşik bir sıralama getirmektedir. Cinsiyete dayalı işbölümü; kadınların, doğum, bakım ve bunların uzantısı olarak görülen işler nedeniyle doğa ile özdeşleştirildiği, erkeklerin ise alet yapımı dolayısıyla kültürel olanla ilişkilendirildiği ataerkil cinsiyet ideolojisine dayanmaktadır. Buna göre de, ‘kadın işi’ kavramı; kadınların edinilmiş değil, doğuştan sahip oldukları savlanan doğal özellikleri bağlamında tanımlandığı için bir ‘vasıf’ olarak nitelendirilmemekte (Kergoat, 2008: 10) ve itibarsızlaştırılmaktadır.

Ancak toplumsal ve kültürel bir kurgu olan toplumsal cinsiyet rolleri zaman içinde değişiklik göstermektedir. Bunun sonucunda giderek daha fazla kadın, özel alandan çıkarak kamusal alanda ekonomik faaliyetlere katılmakta, geleneksel olarak erkek işi kabul edilen ya da erkeklerin sayısal üstünlüğünün olduğu mesleklere daha fazla girmektedir. Dahası kadınlar, erkekler için uygun görülen meslekleri tercih etmeleri konusunda çevrelerinden destek görmekte, bu tür meslekleri tercih eden kadınların toplumsal saygınlıkları artmaktadır (Chen ve diğerleri, 2010: 2; McMurry, 2011: 26). Görünen o ki; kadınların geleneksel erkek mesleklerine girmeleri, erkeklerin kadın mesleği olarak kabul edilen alanlara girmelerinden daha kolaydır. Örneğin kadın doktorların sayısı, erkek hemşirelerden çok daha fazla olmasına rağmen erkek hemşireler kadar dikkat çekmemekte ve yadırganmamaktadırlar. Oysa konuyla ilgili pek çok kaynakta, kadına uygun görülen mesleklerde yer alan erkeklerin sosyal statü ve saygınlıklarının olumsuz etkilendiğine ya da çevrelerinin olumsuz değerlendirmeleriyle karşılaştıklarına dikkat çekilmektedir (Thompson ve diğerleri, 2011: 477; Chen ve diğerleri, 2010: 2; LaRocco, 2007: 121; Meadus, 2000: 7). Bu çerçeveden bakıldığında erkek hemşireler ilginç bir olgudur, zira alan yazın incelendiğinde, erkek hemşirelerin kadınsı ya da eşcinsel olduklarına dair inancın şaşkınlık verecek bir yaygınlık gösterdiği anlaşılmaktadır (Meadus, 2000: 8; LaRocco, 2007: 121; Twomey ve Meadus, (Esmer, 1944: 2) 2008: 30; Thompson ve diğerleri, 2011: 477). Konuyla

ilgili yapılmış birçok çalışmada, hemşireliği meslek olarak seçen erkeklerin sadece kişiliklerinin değil bütün cinselliklerinin sorgulandığına ve “daha az erkek” olarak değerlendirildiklerine işaret edilmektedir.

Hemşire kavramı hemen her zaman insan aklında kadın imgesini canlandırmakta, bunun bir kadın mesleği olduğuna ilişkin yaygın ve güçlü bir inançla karşılaşılmaktadır. Bu inancın hem nedeni hem de sonucu olarak hemşirelik mesleğinde kadınların sayısal üstünlüğü vardır. Öte yandan erkek hemşireler sayısal olarak azınlıkta bulunmaları bir yana, toplum tarafından genellikle gariipsenmektedirler. Sosyal bilim yazınında çoğu zaman toplumsal cinsiyet ideolojisinin ve cinsiyete dayalı işbölümünün kadınlar açısından yarattığı olumsuzluklar ile bu olguların kadınları yerleştirdiği elverişsiz ve ikincil konum üzerinde durulmaktadır. Çalışmamız ise erkek hemşireleri ve erkeklerin hemşirelik mesleğinden uzak durmaları ve/veya tutulmalarının nedenlerini anlamaya çabalamaktadır. Bu çaba kuşkusuz kadınların çalışma yaşamı ve işgücü piyasasında karşılaştıkları olumsuzluklardan bağımsız değildir; zira erkeklerin, hemşirelik mesleği ile olan ilişkisi(-zliği)nin esas olarak doğrudan bu koşullarla ilgili olduğunu akılda tutmamız gerekmektedir.

Tarihte geriye baktığımızda, erkeklerin bakım işlerinde yoğun olarak faaliyet gösterdiklerini görebiliriz. Ancak on dokuzuncu yüzyılda modern hemşireliğin gelişmesiyle birlikte erkekler bu alandan çekilmişlerdir. Günümüzde kadınların hemşirelik mesleğinde sayısal üstünlüğü bulunmaktadır ve erkekler mesleğe uzak görünmektedir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları sürekli değişim içinde olsa da, erkeklerin hemşirelik mesleğine olan mesafeli tutumunun bu değişime direnç gösterdiğine tanık olmaktayız. Bu mesafenin anlaşılması ve açıklanması çabasında “hegemonik erkeklik” işlevsel bir kavram olarak düşünülmektedir.

Erkekliğin egemen (hegemonik) formu, erkeklerin duygusal açıdan güçlü olması, risk alması, statü ve saygınlık kazanmaya çalışması ve kadını ya da eşcinsel görülebilecek her şeyi engellemesi gerektiğine ilişkin buyruklar içermektedir. Smiler, sözünü ettiği bu buyrukların, erkeklerin görevlerini ve görüşlerini kısıtlayarak, pek çok açıdan potansiyellerini sınırladığına dikkat çekmektedir (2006: 585). Bu bağlamda hemşirelik anlamlı bir örnek oluşturmaktadır. Çünkü hemşirenin temel nitelikleri olarak görülen bağımlılık ve itaatkarlık kadınlar için doğal ve olması gereken bir durum kabul edilmesine rağmen erkekler için uygun görülmemektedir.

Erkekler ile hemşirelik mesleği arasındaki ilişki ve mesafeyi hegemonik erkeklik kavramı çerçevesinde açıklamayı amaçlayan bu çalışmanın ilk bölümünde hegemonik erkeklik kavramı açıklanmaktadır. İkinci bölümünde ise tarihte erkeklerin, hasta ve gereksinimi olan kişilere bakım vermek konusunda üstlendikleri rollere rağmen zaman içinde alanla ilişkilerinin kesilmesinin, modern hemşireliğin gelişmesiyle bu tür faaliyetlerin kadınlara geçmesinin nedenleri açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonrasında ise günümüzde erkeklerin hemşirelik mesleği içindeki durumları ve erkek hemşire olgusu, hegemonik erkeklik kavramı bağlamında irdelenmeye çalışılacaktır.

## 1. HEGEMONİK ERKEKLİK

Patricia Sexton'ın, yetmişli yıllarda erkeklik normlarının cesaret, agresyon, özerklik, uzmanlık, teknolojik beceri, grup dayanışması, risk alma, akıl ve bedende dikkat çekici bir sağlamlık gibi değerleri vurguladığı iddiasına yer veren Donaldson, daha sonraları sosyal bilimcilerin bu normları hegemoni kavramı ile ilişkilendirdiğini belirtmektedir. Hegemonya, Gramsci'nin önemli bir kavramıdır. Kavram, gücü kazanmak ve elde tutmak ile ilgilidir. Bu anlamda önemli olan, kural koyucu sınıfın egemenliğini kurma ve sürdürme yollarıdır (Donaldson, 1993: 644-645). Ancak egemenlik zorla sağlanmaz, nüfusun büyük bölümünün ikna edilmesi gerekir. Diğer bir deyişle egemen gruba gösterilecek rızanın üretilmesi gerekir.

Kavramı toplumsal cinsiyet alanına taşıyan Connell'a göre; buradaki hegemonya kavramı iktidar çekişmelerinin ötesinde, özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesinde kazanılan toplumsal üstünlüktür. Ancak bu, bir erkek grubunun zorla, tehditle başka bir grup üzerinde üstünlük kurması değildir. Burada sözü edilen hegemonya dinsel öğreti veya pratiğe, istihdam piyasası ve ücret yapılarına, yardım politikalarına, kitle iletişimin içeriğine yansıyan bir üstünlüktür (Connell, 1998: 246). Bu bağlamda kadınlık ve erkeklik biçimlerinin karşılıklı ilişkisi, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliği temelinde şekillenmektedir (a.g.e.: 245). Ancak bu sadece kadınlara değil, diğer erkeklere karşı da elde edilen bir erkek egemenliğidir.

Connell, hegemonik erkeklik kavramını, belirli bir düzende kültürel olarak baskın olan erkeklik formunu açıklamak için kullanmıştır. Kavram, erkekliğin bazı temsillerinin diğerlerinden daha saygın olduğunun altını çizmektedir (Harding, 2007: 637). 1980'lerin ortalarında kullanılmaya başlanan kavram ile hegemonik erkeklik diğer erkekliklerden, özellikle ikincil ve bağımlı erkekliklerden

ayrılmaktadır. Connell ve Messerschmidt, hegemonik erkekliğin istatistiki olarak normal kabul edilenin ifadesi olmadığını altını çizmektedirler; aksine hegemonik erkeklik sadece azınlık tarafından temsil edilebilir, fakat normatiftir; erkek olmanın “en saygı duyulan” yolunu temsil etmektedir. Diğer bütün erkekleri, kendilerini bununla ilişki içinde konumlandırmaya zorlamaktadır. Üstelik hegemonik erkeklik ideolojik olarak, kadınların erkeklere bağımlılığını meşru kılmaktadır (Connell ve Messerschmidt, 2005: 832). Daha açık bir ifadeyle hegemonik erkeklik, erkeğin baskın konumunu ve kadının bağımlılığını garanti altına alan toplumsal cinsiyet pratiklerinin düzenlenişi olarak tanımlanabilir (Connell, 2001: 38-39).

Bourdieu, zaman içinde kadınların koşullarında yaşanan değişimlere rağmen, kadın ile erkek arasındaki ayrımın her zaman bu geleneksel modelin mantığına uyduğunu belirtmektedir. Kadınlar, toplumsal alandaki konumları ne olursa olsun, siyahların deri renginde ya da bireyin etiketlenmiş bir gruba ait olduğunu gösteren herhangi bir işarete olduğu gibi, olumsuz sembolik etmenler yoluyla erkeklerden ayrılmaktadır. Erkeklerden bu şekilde ayrılmaları ise kadınların olduğu ve yaptığı herşeyi olumsuz etkilemektedir (Bourdieu, 2001 93-94). Dolayısıyla toplumsal sistem erkeklerden, sosyal ve kültürel olarak kadına ait olarak görülen herşeyi reddetmesini ve bunlardan kaçınmasını beklemektedir.

Ancak erkeklik hegemonyası sadece kadınları erkeklere bağımlı kılmakla kalmaz, hegemonik erkeklikle uyuşmayan farklı erkeklikleri de bağımlı kılar ve değerini düşürür. Diğer bir deyişle erkekler, “bu eril kültürün paradoksal biçimde hem üreticisi hem de ürünü durumundadırlar; ataerkil ideolojinin hem sahibi hem de kölesi”dirler (Edley ve Wetherell’den aktaran Atay, 2004: 26). Ya da Bourdieu’nun dediği gibi, erkekler de tahakküm temsilinin tutsakları ve kurbanlarıdır. Erkek imtiyazının olumsuz bir tarafı vardır çünkü her erkeğe, her durumda erkekliği ispat etme görevi yüklemektedir (2001: 50). Dolayısıyla erkeklik, bireyin kültürel anlamda erkeklik algısına sahip olmasından başlayarak yaşamı boyunca kaybetmemek için uğraş vereceği bir kimliktir. Erkeklik, her an sınanmaktadır ve tehdit altındadır; her an kolaylıkla kaybedilebilir. Atay, bu tehdidin esas olarak diğer erkeklerden geldiğine dikkat çekmektedir (2004: 26). Çünkü kendi toplumsal cinsiyet kategorisi ile bağdaşmayan özellikleri canlandıran ve temsil eden erkeklerin, sorunlu ve kadınsı olarak etiketlenmesi erkek üstünlüğünün kültürel sigortasıdır. Bu nedenle kadına atfedilen özellikleri sergileyen bir erkek, hegemonik erkeklik özelliklerini gösteren kadınlardan çok daha fazla damgalanmakta ve toplumsal müeyyidenin hedefi haline gelmektedir. (Schippers, 2007: 96). Bu çerçeveden bakarak daha önce söylediğimizi şöyle tekrarlayabiliriz;

erkek mesleği olarak kabul edilen mesleklere giren kadınlar herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmazken, kadınlara uygun görülen kariyer alanlarını seçen erkekler alay konusu olabilmektedir.

Hegemonik erkekliğin dayattığı normlar açısından bakıldığında erkek hemşireler, söz konusu normlarla hemşireliğe atfedilen nitelik ve roller arasında kalmaktadırlar. Abrahamsen, sağlık sektöründe doktorların hegemonik erkekliği temsil ettiğini ifade etmektedir. Günümüzde hegemonik erkekliği karakterize eden özelliklerden ikisi otorite ve bağımsızlıktır (Abrahamsen, 2004: 37). Dolayısıyla, teşhis ve tedavi konusunda otorite olan ve karar verme yetkisini bağımsız bir şekilde kullanma gücüne sahip olan doktor, kuşkusuz egemen erkekliğin en saygın formuna işaret etmektedir. Oysa hemşirelik bağımlı ve itaatkâr olmakla anılmaktadır ve bu nedenle hegemonik erkeklik kurgusuna uygun düşmemektedir. Benzer şekilde, hemşireler için sürekli tekrarlanan ve kendisinden beklenen boyun eğme, duygudaşlık, şefkat, samimiyet ve sabır da kadınsı erdemler olarak algılanmaktadır. Kadınsı özellikler ise, erkeklerle karşılaştırıldığında her zaman ve hala ikincil ve istenmeyendir (Schipper, 2007: 96).

Kuşkusuz bu nedenle hastanede beyaz gömlekli bir erkek gördüğümüzde pek çoğumuz ilk anda onun doktor olduğunu düşünürüz. Oysa eldeki veriler tarihin büyük bölümünde erkeklerin, hasta, yaralı ya da ihtiyaç sahibi insanların bakımında etkin rol oynadıklarını göstermektedir. Tartışma açısından erkeklerin bakım işlerindeki geçmişine kısaca göz gezdirmek ve zaman içinde neden ve nasıl bu işleri kadınlara terk ettiklerini anlamak yararlı olacaktır.

## **2. TARİHSEL OLARAK BAKIM HİZMETLERİNİN CİNSİYETLER ARASINDA EL DEĞİŞTİRMESİ**

Hemşirelik tarihi genellikle Florence Nightingale ile başlatılmaktadır ve bakım hizmetlerinin her zaman kadının görevi olduğuna dair güçlü bir inanç bulunmaktadır. Oysa erkeklerin tarih boyunca bakım işlerini üstlendiklerine dair çok sayıda bilgi mevcuttur. Hipokratik yazında tedavi edici işlemlere katılan erkek kölelerden söz edilmektedir. Bu erkek köleler, doktora yardım etmeleri ve önerilen tedaviyi uygulamaları için doktorlar tarafından eğitilmekteydiler. Antik Yunan'da ise, kamusal alanda bakım genellikle erkeklerin sorumluluğundaydı ve kadınlara, ancak evdeki hastaların bakımı bırakılmıştı (Brown ve diğerleri: 2000: 5).



İlk hemşirelik okulu MÖ 250'de Hindistan'da eğitime başladığında sadece erkekler kabul edilmekteydi, çünkü sadece erkeklerin hemşire olacak kadar saf olduğuna inanılmaktaydı. Ortaçağ boyunca da erkekler, asker ve din adamı olarak bakım hizmeti vermeye devam etmişlerdir (Cudé ve Winfrey, 2007: 257). Bu dönemde dini tarikatlar, bakımın erkekler için uygun bir iş olarak tanınmasında özellikle önemli rol oynamışlardır. Örneğin 1095'te akıl hastalarına ve 1490'da cüzzamlılara bakmak için kurulan tarikatlarda erkek bakıcılar bulunmaktaydı.

Tarihi belgeler Haçlı Seferleri, Amerikan İç Savaşı, Birinci Dünya Savaşı gibi geçmiş zamanlardan Irak Savaşı'na kadar, erkeklerin savaşlar sırasında hem askerlik hem de hasta ve yaralıların bakımı görevlerini yerine getirdiklerini göstermektedir. Zaman içinde bakım işlerinde görev alan erkeklerin sayısı ve rolleri azalmışsa da (McMurry, 2011: 23) bu bilgiler, erkeklerin hemşirelikten uzak durmaları ya da uzak tutulmalarının biyolojik ve mutlak bir nedeni olmadığını ispat etmektedir. Erkeklerin bakım işlerinden uzak tutulmalarının nedenleri kadın ve erkek cinslerinin biyolojik koşullarından bağımsız olduğuna göre, dikkatlerimizi hemşirelik mesleğinin toplumsal ve tarihsel olarak nasıl şekillendiğine çevirmemiz gerekmektedir.

Evans, erkeklerin hemşirelikle ilgilerinin on dokuzuncu yüzyılın ortalarında hemşireliğin bağımsız bir meslek olarak gelişmeye başlamasıyla sona erdiğine dikkat çekmektedir (2004: 323). On dokuzuncu yüzyıl, Lynne Segal'in altını çizdiği gibi, Batılı tarihçiler tarafından çağdaş kadınlık ve erkeklik anlayışımızın geliştiği bir pota olarak nitelendirilen bir dönemdir. Hıristiyan erkekliğinin burjuva idealleri emeğin değerini, erkekçe bağımsızlık ve özerkliğin önemini vurgulamıştır. Aynı zamanda bu dönem, evin özel kadını ortamıyla, piyasanın kamusal erkeksi dünyası arasında sürekli genişleyen bir uçurumun açılmasına da ortam hazırlamıştır (Segal, 2007: 89-90). Modern hemşireliğin kurucusu kabul edilen Florence Nightingale'in hemşirelikle ilgili görüşleri, Viktorya döneminde, sözünü ettiğimiz ayrılıkçı toplumsal cinsiyet ideolojisinin en güçlü olduğu bu tutucu iklim içinde şekillenmiş ve kaçınılmaz olarak söz konusu koşullardan büyük oranda etkilenmiştir.

Bu dönemde aile çok önemli ve kutsal görülen bir toplumsal birlikti. Bu birliğin başı erkekti ve kadın ile çocuk ona bağımlı ve boyun eğen pozisyondaydı. Dönemin aile modelinin izini on dokuzuncu yüzyılda gelişen tıp alanındaki görev dağılımında sürmek olasıdır. Sözünü ettiğimiz aile temelli kurumsal modelde babanın baskın rolü erkek doktora yüklenmektedir. Ailedeki kadın olarak hemşire ve bakıma gereksinimi olan çocuk olarak hasta, bu aile modelini tamamlamaktadır

(Evans, 2004: 323). Söz konusu aile analogisinde ailedeki kadının ikincil, bağımlı ve itaatkâr rolü tıpta hemşireye yüklenmektedir.

Öte yandan, bakım işlerinin kadınlara bırakılmasında, ataerkil kapitalist yapının oynadığı rolü de gözden kaçırmamamız gerekir. Bu yapıda erkeklerin yaptığı işler değerli hale gelirken, kadınların işleri değersizleştirilmiştir. Wallerstein, erkeğin kadın karşısındaki egemen konumunun yeni olmadığına, ancak kapitalizmle birlikte üretken emeğin tarihte ilk defa ayrımcılığın meşrulaştırılmasında temel hale geldiğine dikkat çekmektedir. Böylece üretken olmayan emek alanına indirilen kadın emeği, daha derin bir aşağılama ile karşı karşıya kalmıştır (Wallerstein, 1992: 86-87). Cinsiyete dayalı işbölümünün kapitalizmin ayrımcı özelliği olduğunu savunan diğer bir yazar da Maria Mies'dir. Mies, cinsiyete dayalı işbölümünün burjuva sınıfı tarafından kurulduğunu iddia etmektedir. Buna göre burjuva, öncelikle kendi kadınlarını ekonomik ve politik etkinliğin kamusal alanından çekerek, özel alana kapatmıştır (Mies, 2012: 202). Bu da kadınların, erkeklere tamamen bağımlı hale gelmesine yol açmıştır. Söz konusu bağımlılık ise, ister ücret karşılığında ister ev içi işlerde çalışıyor olsun, kadın emeğinin değerini düşürmüştür (a.g.e., 210).

Kapitalizmin gelişimi ile kadın emeğinin değersizleştirilmesi ve kadınların daha değerli kabul edilen erkeksi iş alanlarından uzaklaştırılması açısından tıp önemli bir örnek oluşturmaktadır. Tarihsel arka plana kısaca baktığımızda, kadınların tarih boyunca sağaltım işleriyle ilgili olduklarını ve tedavi konusunda gizil güçler taşıdıklarına inanılmışsa da, hekimlik yapmalarının çoğu zaman engellenmeye çalışıldığını görmekteyiz. On yedinci yüzyılın sonlarında bir yandan hala kadın cerrahlardan söz edilirken, diğer yandan kadın sağaltıcılar giderek daha fazla cadılık ve büyücülükle suçlanmaya başlanmıştır. Özellikle tıp bilimsel bir alana evrildikçe kadınlar bu alandan uzaklaştırılmıştır (Rowbotham, 2011).

Genel olarak bilimsel alan kadınlara kapanırken, özelde tıp bilimi, on dokuzuncu yüzyılda erkek egemen bir alan olarak gelişmiştir. Kartezyen düşüncedeki ruh ve beden ayrımının şifacılık bilimine çok önemli katkıları olmuştur. Böylece beden, ölümsüz ruha zarar verme korkusundan arınmış bir inceleme ve uygulama alanı haline gelmiş; tedavi ve bakım birbirinden ayrılmıştır. Achterberg, bu ayrımın sonucunda kadınların sahip olduğuna ve sağaltım konusunda onlara yardım ettiğine inanılan şefkat ve önsezi yeteneklerinin modern tıptan çıkarıldığını belirtmektedir. Tedavide bir zorunluluk olduğu inkar edilmeyen, ancak bilimsel olmaktan uzak ve duygusal bir fenomen kabul edilen bakım işleri,

erkek doktorların denetiminde, kadınlar tarafından uygulanmaya başlanmıştır (Achterberg, 2009: 133-134). Böylece tıpta, statüsü yüksek, çok daha fazla ödüllendirilen teşhis ve tedavi bölümünün erkek doktorlara, daha düşük statülü, daha az ücretin ödendiği bakım bölümünün ise kadın hemşirelere verildiği bir işbölümü gelişmiştir (Davidoff, 2002: 231).

Dönemin toplumsal cinsiyet ve buna dayalı işbölümüne dair söz konusu sosyal değerleri içinde, seçkin bir burjuva ailesinden gelen ve iyi eğitim almış Nightingale'e göre "her kadın bir hemşire" idi ve hemşireler aslında sadece kadın olmalarından dolayı doğal olarak üstlerine düşen işleri yapmaktaydılar (Evans, 2004: 322-323). Nitekim Oakley, hemşireliğin ilk dönemlerinde yapılan işlerin, ev içinde yapılan işlerden çok da farklı olmadığını ifade etmektedir. Hastanede görevli hemşirelerin çoğunluğu hastalar için, aslında evde aileleri için yaptıkları işleri yapmaktaydılar (1998: 191-192). Dolayısıyla Evans'ın altını çizdiği gibi, erkek hemşire nosyonu dönemin toplumsal cinsiyet ideolojisine uygun düşmemekteydi. (2004: 323).

Meslekle ilgili düşüncelerini ve ilkelerini yazdığı çok sayıdaki kitapta ortaya koyan Nightingale, hemşire yetiştirmek için açtığı okullara erkeklerin alınmasına karşı çıkmış (McMurry, 2011: 23) ve bunun kadınlara ait bir alan olduğu algısının kurumsallaşmasına yol açmıştır. Böylece hemşirelik bir kadın rolü olarak gelişimine devam ederken, erkeklerin bakım işlerindeki katkıları ve tarihleri hemen tamamen unutulmuştur.

### **3. HEMŞİRELİK KADINLARA ÖZGÜ BİR MESLEK OLMAYA DEVAM ETMEKTEDİR**

Hemşirelik günümüzde de tek cinsiyetli yapısını büyük oranda korumaktadır. Alan yazında erkek hemşirelerin sayısının artmakta olduğu kabul edilmekle birlikte, meslekte kadınların sayısal üstünlüğünün ve hemşireliğin kadına ait bir meslek olduğuna dair algının sürmekte olduğunun altı çizilmektedir. Elde edilen sayısal veriler de bu durumu açıklıkla ortaya koymaktadır. 2009 yılı verilerine göre Almanya'da hemşirelerin yüzde on dördü erkektir. Oysa aynı yılda Amerika Birleşik Devletleri'nde bu oran yüzde sekizdir (Sobiraj ve diğerleri, 2011:799). İngiltere'de erkek hemşire sayısı hiçbir zaman yüzde onu geçmemiştir. Whittock ve Leonard, İngiltere'de hemşireliğin bir kadın mesleği olduğu algısının hemen hemen kesin bir ilke haline geldiğini vurgulamaktadırlar (2003: 243). Keogh ve Gleeson'ın 2006 tarihli yazılarında, söz konusu dönemde İrlanda'da hemşirelerin yüzde doksan

altısının kadın olduğu belirtilmektedir. Aynı çalışmada yazarlar, modern hemşireliğin başlangıcından itibaren İrlanda'da hemşire imajının iyi kadın ve iyi anne modeli ile yakından ilişkilendirildiğini ve bu imajın günümüzde de insanların zihninde varlığını sürdürmekte olduğunu belirtmektedirler. Bakım işinin kadınsı bir özellik olduğu ve dahası herhangi bir erkeksi özelliğe uyuşmadığı inancının hâkim olduğunun altını çizmektedirler (2006: 1172). Tayvan'da ise, 2003 yılı itibariyle erkek hemşirelerin oranı sadece binde elli beştir (Yang ve diğerleri, 2004: 643). 2000 yılı itibariyle İsrail'de hemşirelerin yüzde dokuzaya yakını erkektir. Fakat burada dikkat çeken şey, erkek hemşirelerin dörtte üçünden fazlasının göçmen ve etnik azınlık gruplarından gelmesidir (Romem ve Anson, 2005). Diğer bir deyişle hemşireliğin, egemen gruba mensup erkeklerin ulaşabildiği toplumsal olanaklara ulaşmakta güçlük çeken gruplarca "tercih edildiği" ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan İran'a baktığımızda farklı bir yapı ile karşılaşacağımızı düşünebiliriz. Zira İran'da sağlık sistemi cinsiyet ayrımı temelinde şekillenmekte ve sağlık bakımı verenlerin sadece kendi cinsiyetinden kişilerle ilgilenmelerine izin verilmektedir. Daha açık bir ifadeyle kadın hastalarla kadın, erkek hastalarla erkek hemşirelerin ilgilenmesi gerekmektedir ki bu durum, her iki cinsin de hemşirelik kariyeri yapabilmek için aynı olanaklara sahip olduğunu göstermektedir (Fooladi, 2003: 33; Vaismoradi ve diğerleri, 2011: 176). Sağlık sisteminin hem kadın hem de erkek hemşireye gereksinim duyduğu söz konusu koşullarda, yukarıdaki örneklerden farklı olarak, meslekte kadın ve erkek çalışan sayısının birbirine yakın olması beklenir. Ancak 2008 yılı verilerine göre İran'da hemşirelerin yüzde yetmiş biri kadındır (Vaismorad ve diğerleri, 2011: 176). Bununla birlikte 1999 yılında İran'daki bir hemşirelik fakültesinde eğitim gören öğrencilerin katıldığı çalışma, verilen eğitimin, mesleğe atfedilen anlamın ve işin yapılma şeklinin kadın ve erkekler için farklılaştığını ortaya koymaktadır. Buna göre, kadınların eğitiminde ilgi ve şefkat önemli kavramlardır. Kadın eğitimciler ve öğrencilere göre, başkaları için endişelenmek ve onlara bakmak dua etmenin bir yoludur ve ruhani bir eylemdir. Oysa erkek öğrenciler için hemşirelik, gelir kaynağı olmaktan ve geçimini sağlamaktan başka bir anlam ifade etmemektedir. Eğitimciler, erkek öğrencilerin mesleğin bakım ve besleme yönü ile ilgilenmediklerini belirtmişlerdir. Bir öğretim üyesi, erkek öğrencilerin hemşirelikteki eril ve dişi roller arasında bir iç çatışma yaşadıklarını dile getirmiştir. İlgi ve şefkatin hemşireliğin dişi yönünü oluşturduğuna, buna karşılık yüksek riskli ve acil girişimlerin yer aldığı alanların ise mesleğin eril yönü olduğuna ilişkin bir algı söz konusudur. Eğitimciler, erkek öğrencilerin tedaviyi uygulamak konusunda oldukça yetkin olmalarına karşın,

hemşireliğin duygusal ilgi gerektiren boyutundan çekindiklerini, yani bakım işlerinden hızla uzaklaştıklarını vurgulamaktadırlar (Fooladi, 2003: 33). Daha açık bir ifadeyle, kadınsı olarak kabul edilen ve algılanan faaliyetlerden uzak durmaya çalışmaktadırlar.

Kadınların hemşirelik mesleğindeki sayısal üstünlüğünün devam etmesinin yanı sıra konuyla ilgili pek çok çalışma, erkek hemşirelerin mesleğe başladıktan kısa süre sonra mesleği bırakma eğilimlerinin kadınlardan çok daha yüksek olduğunu tekrarlamaktadır. McMillan ve arkadaşları sosyal, politik ve ekonomik sistemin, hemşireliğin kadın ağırlıklı yapısını desteklemeye devam ettiğini vurgulamaktadırlar. Ayrıca, kadınlarla karşılaştırıldığında çok daha fazla sayıda erkeğin, tıp camiasından saygı görmedikleri ve buna ilaveten kadın ağırlıklı bir meslekte çalışmanın getirdiği sorunlar dolayısıyla hemşirelikten ayrıldığına dikkat çekmektedirler (McMillan vd., 2006: 100).

Örneğin Amerika'da hemşirelik kariyerini bırakmış 1589 kadın ve erkek hemşire ile gerçekleştirilen bir araştırmanın sonucunda, çalışma saatlerinin elverişsizliği, ücretin ve mesleki ödüllendirmenin yetersizliği gibi nedenlerin meslekten ayrılmaya yol açtığı bulgulanmıştır. Ancak elde edilen bulgular, kadın ve erkeklerin, sayılan bu nedenlerden değişik oranlarda etkilendiğini de göstermektedir; çalışma saatlerinin uzunluğu kadınları daha fazla zorlar görünürken, hemşirelikte elde edilen kazancın yetersizliği erkeklerin kariyer değiştirmesinde daha etkin rol oynamaktadır (Rajapaksa ve Rothstein, 2009). Bu veriler, toplumsal cinsiyet rolleri içinde düşünüldüğünde daha anlamlı hale gelmektedir. Kadının yeniden üretim faaliyetleri, çocukların bakımı ve aile bireylerinin kendisinden beklediği ilgi ve şefkat, evin dışında geçen uzun ve düzensiz çalışma saatlerini önemli bir sorun haline getirmektedir. Buna karşın erkekten beklenen, düzenli ve iyi bir kazanç elde etmesi ve böylece ailesinin geçimini sağlamasıdır. Oysa özellikle kadın ağırlıklı bir iş olması nedeniyle hemşirelik, iyi gelir getiren bir meslek değildir. Nitekim Turner, hemşirelikte kadınların sayısal üstünlüğünü, kapitalist toplumun üretim maliyetini düşürmek için kadın işgücünü kullanmasının bir sonucu olarak açıklamaktadır. Bununla birlikte hemşirelikte kadınların çok büyük oranda yer almasının, kadınların düşük ücretli ve saygınlığı az kabul edilen işlerde istihdamının tekrarı olduğunu iddia etmektedir (Turner, 1987: 151). Dolayısıyla hemşirelik, erkeklerin iş yaşamından beklentilerini ve çevrelerinin erkeklere yüklediği beklentileri karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

#### 4. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA HEMŞİRELİK

Türkiye’de hastabakıcılık eğitimine öncülük eden Dr. Besim Ömer Paşa (Akalin)’ya göre, “Eşler, anneler, kız kardeşler ve kadın akrabalar hastabakıcılık görevini üstlenmiş olduğundan, on dokuzuncu yüzyılın sonları hatta yirminci yüzyılın başlarına kadar hastabakıcılık ayrı bir meslek olarak değerlendirilmemiş ve kurumlaşmamıştı”. Ancak Osmanlı tarihi boyunca erkek hastabakıcılar hastanelerde görev yapmaktaydı (Sarı, 1996/97: 26). Türkiye’de ilk defa 1911 yılında altı ay süreli hastabakıcılık kursu verilmeye başlanmıştır. Dersleri yürüten Dr. Besim Ömer Paşa, İstanbul’un tanınmış ailelerinin kızlarını kursa katılmaya çağırmıştır. Hemşirelik okulunun 1925 yılında kurulmasından bu yana çeşitli düzeylerde hemşirelik eğitimi verilmiştir. Üniversite düzeyinde eğitim ise 1955 yılında başlamıştır (Ulusoy, 1998: 3-4).

Çalışmamız açısından hemşireliğin gelişimindeki cinsiyetçi bakış açısı daha önemli görünmektedir. Bu bağlamda yukarıda kısaca söz ettiğimiz Dr. Besim Ömer Paşa önemli bir figürdür. 1887 yılında Londra’ya gittiğinde hastanelerin temizliğinden, hastalara gösterilen özenden ve Nightingale tarafından kurulan hemşirelik okulundan çok etkilenmişti (Sarı; Özaydın, 1992: 12). Böylece Türkiye’de hemşirelik mesleğinin kurumsallaşmasında büyük emek harcayan Paşa, 1921 tarihinde yazdığı kitabında, erkek hastabakıcıların artık her ülkede çok sınırlı yerlerde ve hizmetlerde kabul gördüğünü yazmaktaydı. O’na göre hastabakıcı dendiğinde, teorik ve uygulamalı olarak bu sanatı tahsil etmiş bir kadın, yani hemşire akla gelmeliydi. Çünkü annelik ve dolayısıyla şefkat ve merhamet duygusu, sabır ve yumuşaklık gibi özellikler erkeklerden çok kadınlarda görülmekteydi ve bunlar esas olarak bir hastabakıcıda bulunması gereken özelliklerdi (Sarı; Özaydın, 1992: 77). Böylece Türkiye’de de, diğer ülkelerde olduğu gibi, hemşirelik bir kadın mesleği olarak gelişmiştir. Dahası 1954 yılında yürürlüğe giren 6283 sayılı Hemşirelik Kanunu, “...Türk kadınlarından başka hiçbir kimse”nin hemşirelik yapamayacağına hükmetmektedir. Erkeklerle hemşire olarak görev yapma olanaklarını ortadan kaldıran bu yasal düzenleme ancak 2007 yılında değiştirilmiş ve kadın terimi yasadan çıkarılmıştır. Böylece erkeklerin de hemşirelik mesleğine girmelerinin yolu açılmıştır. Buna bağlı olarak, hemşire yetiştiren fakültelerde giderek daha fazla sayıda erkek öğrenci eğitime başlamıştır.

Ancak bugün hemşirelerin çok büyük bölümünün kadın olduğu açıkça görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2011 yılı verilerine baktığımızda ise, insan sağlığı ve sosyal hizmet alanında çalışanların yaklaşık %60'ının kadın olduğunu görmekteyiz. Fakat sağlık alanında iş görenlerle ilgili sayısal veriler

cinsiyete göre ayrıştırılmadığından doktor, hemşire, ebe ve diğer sağlık personeli arasında kadın ve erkek sayısına ilişkin güvenilir verilere ulaşmak olası değildir. Bununla birlikte sağlık hizmetlerinde kadınların sayısal ağırlığının büyük oranda hemşirelerden beslendiği açıktır. Üstelik meslekteki kadın üstünlüğünün daha uzun zaman değişmeden devam edeceğine de kuşku yoktur.

Türkiye’de erkek hemşireleri konu alan çok sayıda araştırmanın sonuçlarını gözden geçirdiğimizde, yapılan çalışmaların hemen tamamında katılımcıların çok büyük oranda, hemşireliğin hem kadınların hem de erkeklerin yapabileceği bir meslek olduğuna inandıkları anlaşılmaktadır. Ancak bulgular daha ayrıntılı incelendiğinde cinsiyetçi yapının varlığını büyük oranda sürdürdüğü görülmektedir.

Günümüzde hemşirelik, hala kadınlara uygun ve kadın ağırlıklı bir meslek olma özelliğini sürdürüyorsa erkekler neden hemşireliği meslek olarak seçiyorlar, sorusu akla gelmektedir. Hem diğer ülkelerde hem de Türkiye’de yapılmış pek çok araştırmada, mesleğin sunduğu iş olanaklarının erkeklerin hemşireliği seçmesinde etkili olan en güçlü faktör olduğu anlaşılmaktadır (Kavurmacı; Küçükoğlu, 2014; Kahraman, 2013; Çınar vd., 2011; Yılmaz; Karadağ, 2011; Kulakaç, 2009; Zamanzadeh vd., 2013; Twomey; Meadus, 2008: 32; Zyberg; Berry, 2005: 196-197; Rognstad vd., 2004: 497; Yang vd., 2004). Hemşireliğin sağladığı iş imkânları, diğer ülkelerde yapılmış benzer araştırmalarda da mesleğin erkekler tarafından seçilmesinde en fazla dile getirilen etken olmuştur. Örneğin Kulakaç ve arkadaşlarının 2007 yılında yapmış olduğu araştırmanın örneklemini oluşturan on beş erkek hemşirelik öğrencisinin tamamının istihdam olanakları nedeniyle bu kariyere yönelmesi araştırmacılar tarafından, Türkiye’de giderek artan işsizlik ve gelecek endişesinin erkekleri, geleneksel toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla karşı karşıya kalma riskini göze almaya zorladığı şeklinde yorumlanmıştır. Katılımcılar, “iki kötünden daha az kötüsü”nü seçtiklerini ifade etmişlerdir (2009: 679). Unutmamak gerekir ki, toplumsal olarak erkeğe yüklenen en temel görev, ailesinin geçimini sağlamaktır. Abrahamsen, ailenin ekonomik geçimini sağlamanın hegemonik erkekliğin en önemli boyutlarından biri olduğunun altını çizmektedir (2004: 32). Dolayısıyla gelecek ve geçim korkusunun daha ciddi bir endişe kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.

Hemşirelik eğitimi alan erkeklerle ilgili bir diğer önemli bulgu doğum yerleridir. Katılımcıların doğum yerlerine ilişkin bilgi barındıran tüm çalışmalarda katılımcıların çok büyük bir bölümünün Güneydoğu Anadolu kökenli oldukları bulgulanmıştır (Kulakaç vd., 2009: 677; Yılmaz; Karadağ, 2011: 23; Kahraman,

2013: 208). Çalışmanın önceki bölümlerinde İsrail’de hemşirelik mesleğini seçen erkeklerin önemli bir bölümünün göçmen ve etnik azınlık gruplarından geldiğine ilişkin saptamadan hareketle, toplumun sunduğu olanaklardan yararlanma konusunda eşitsizlikler yaşayan kişilerin mesleğe yöneldiğinden söz etmiştik. Burada da benzer bir durumla karşılaşmaktayız. Güneydoğu Anadolu bölgesi, eğitim hizmetlerine ulaşma konusunda hem niceliksel hem de niteliksel açıdan dezavantajlıdır. Benzer şekilde bölgede istihdam olanakları da kısıtlıdır. Bunlara ek olarak yoksulluk da bölge açısından çok ciddi bir sorundur. Bu tablo içinde, gene yapılmış araştırmalardan elde edilen verilerden hareketle katılımcıların çok büyük bir bölümünün orta ya da alt gelir grubuna dahil ailelerden geldiği bulgusunu (Kulakaç vd., 2009: 677; Çıtak Tunç vd., 2010: 26; Yılmaz; Karadağ, 2011: 23; Çınar vd., 2011: 18; Kavurmacı; Küçüköğlü, 2014: 3) da dikkate aldığımızda, hemşirelik mesleğinin sunduğu güvenceli iş olanaklarının erkekleri mesleğe yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Bu arada araştırmalarda katılımcılar sıklıkla, üniversite sınavında aldıkları puanların bu bölüme yettiği için hemşirelik eğitimi seçtiklerini belirtmişlerdir. Sonuç olarak, yabancı ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de hemşireliğin erkekler için öncelikli kariyer tercihi olmadığı anlaşılmaktadır.

Daha önce belirttiğimiz gibi, erkeklerin hemşire olarak görev yapabilmeleri ancak 2007 yılındaki yasal değişiklikle mümkün olmuştur; bu anlamda erkek hemşire kavramı ülke açısından oldukça yeniyse de, erkekler çok daha öncelerinden günümüze “sağlık memuru” olarak eğitim görmekte ve görev yapmaktadırlar. Tarihi Kırım Savaşı’na kadar götürülmekle birlikte sağlık memurları, 1995-1996 öğretim yılından itibaren dört yıllık yüksek eğitimle yetiştirilmeye başlanmıştır (Sarıtaş vd., 2009: 280). Konumuz açısından sağlık memurluğu ile hemşirelik bölümlerinin aynı müfredatla eğitim gördükleri, yani bir “hemşire gibi” yetiştirildikleri (Göz; Ercan, 2006: 39) halde sağlık memurluğu öğrencilerinin, hemşirelikle ilgili algı ve tutumlarını inceleyen araştırmalardan elde edilen sonuçlar, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının hâkimiyetini göstermesi açısından özellikle önemlidir.

Örneğin Göz ve Erkan’ın, 2005-2006 öğretim yılında 216 sağlık memurluğu bölümü öğrencisi ile gerçekleştirdiği araştırmada, erkek öğrencilerin % 40’ı sağlık memurluğunun, hemşirelikten farklı olduğunu savunurken bu oran kadın öğrencilerde %10’a düşmektedir. Bunun yanında öğrencilerin klinik uygulamalarda kendileri için uygun gördükleri işlemler küçük cerrahi müdahaleler, pansuman ve kan almak gibi teknik becerinin ön planda olduğu girişimlerdir. Oysa erkek öğrencilerin çoğunlukta olduğu örneklemede masaj yapmak ve hastanın temizliği ile



yatak yapmak gibi doğrudan hasta bakımına yönelik uygulamaları dile getirenlerin oranı yüzde beş ve altındadır (2006: 43-44).

Aynı öğretim yılında Çıtak Tunç ve arkadaşlarının yaptığı diğer bir araştırmada, Uludağ Üniversitesi'nde hemşirelik ve sağlık memurluğu eğitimi alan birinci sınıf öğrencileri karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada tamamı kadın olan hemşirelik bölümü öğrencilerinin üçte ikisinden fazlası hemşireyi, hastalara yardım eden kişi olarak tanımlarken, doktor yardımcısı ve sağlık ekibinin bir üyesi yanıtı daha az tekrarlanmıştır. Oysa tamamına yakını erkek olan sağlık memurluğu öğrencilerinde tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Sağlık memuru, sağlık ekibinin bir üyesidir yanıtı daha sıklıkla tekrarlanmış, doktorun yardımcısı seçeneği hemşirelik öğrencilerine göre daha fazla benimsenmiştir. Hastalara yardım ve hizmet eden kişi yanıtı ise katılımcıların beşte birinden daha azı tarafından kabul edilmiştir (2010). Her iki araştırmanın bulguları, erkeklerin bakım işlerinden ve hemşireliğin bağımlı ve ikincil konumundan kaçınma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Diğer bir deyişle, kadına yüklenen ve/veya kadınsı görünen niteliklerden kendilerini uzak tutmak, böylece kadınsı alana yaklaşımdan, erkeksi alanda kalmak çabasında oldukları anlaşılmıştır.

Benzer eğilimi hemşirelik eğitimi almakta olan erkeklerin, mezuniyet sonrasına ilişkin planlarında da açıkça görmek olasıdır. Erkek hemşireler, hastalara doğrudan bakım vermeleri gereken servilerden uzak durma eğilimindedirler ki Abrahamsen bunu, “bedenlerden kaçış” olarak tanımlamaktadır (Abrahamsen, 2004: 32). Erkek hemşireler genellikle psikiyatri servislerinde, yoğun bakım ve acil servislerde çalışmayı, ameliyathane ve anestezi hemşiresi olarak görev yapmayı tercih etmektedirler. Ayrıca yönetici kademelerde ve eğitici erkek hemşire sayısının yüksekliği de dikkat çekicidir<sup>1</sup> (American Community Survey Highlight Report, 2013: 4; Health Workforce Australia, 2013: 15; Zamanzadeh vd., 2013: 54; Moorey vd., 2008: 390; Lindsay, 2007; Abrahamsen, 2004: 32; Yang vd., 2004: 648). Bu alanlar sadece, teknik beceri, fiziksel güç ve bağımsızlık gibi maskülen davranış

<sup>1</sup> Kadınların sayısal üstünlüğü bulunan mesleklere giren erkekler, kariyer basamaklarını çok daha hızlı tırmanma olanağı bulmaktadırlar. Kadınların çalışma yaşamında yükselmelerini engelleyen “cam tavan” karşılık, geleneksel olarak kadın mesleği kabul edilen alanlardaki erkeklerin hızlı yükselişini Williams “cam merdiven” kavramıyla tanımlamaktadır. Christine L. (1992), “The Glass Escalator: Hidden Advantages For Men In The “Female” Professions”, *Social Problems*, 39(3), pp.: 253-267; (1995), *Still A Man’s World*, University of California Press, London.

stereotiplerini yansıttığı için değil, fakat özellikle dokunma ve yakın bakım gerektiren kadınsı hemşirelik özellikleriyle ilişkili olmadığından erkek hemşireleri çekmektedir. Evans, erkek hemşirelerin böylece, yani daha az kadınsı ve daha erkeksi cinsiyet rolleriyle tanımlanan alanları seçerek, meslek içinde kendilerine “erkeklik adaları” oluşturduklarına dikkat çekmektedir (1997: 228). Türkiye’de yapılmış çalışmalarda da erkek hemşirelerin benzer alanlarda çalışmak istedikleri saptanmaktadır. Örneğin Özdemir ve diğerlerinin yaptığı çalışmada 2004 yılında Uludağ Üniversitesi Hemşirelik ve Sağlık Memurluğu bölümlerinde eğitim gören kadın ve erkek öğrenciler, yoğun bakım, ameliyathane ve acil servisin erkek hemşireler için daha uygun buldukları bulgulanmıştır. Buna karşılık doğum ve çocuk kliniklerinin, erkek hemşirelerin çalışması için uygun servisler olmadığına dair algı da ortaya çıkmıştır (Özdemir vd., 2008: 156). Koç ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada, örnekleme oluşturan erkek öğrencilerin ancak onda biri mezuniyet sonrasında uygulayıcı olmak istediklerini bildirmişlerdir. Katılımcıların büyük bölümü 2yönetici, eğitici ve araştırmacı olmak istemektedir (Koç vd., 2010: 321). Yılmaz ve Karadağ’ın çalışmasında da benzer şekilde, araştırmaya katılan erkek öğrencilerin çoğunluğunun ilerisi için planları akademisyen hemşire olmaktır (Yılmaz; Karadağ, 2011: 25). Çınar ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen araştırmada da erkek hemşirelik öğrencilerinin çoğunlukla yönetici ve akademisyen olmak istedikleri bulgulanmıştır (Çınar vd., 2011: 20-21). Görünen o ki; hemşirelik mesleği içinde, erkeklerin güç, teknoloji ve uzmanlık gerektiren alanlarda, kadınların ise ilgi, şefkat ve bakımı ön planda tutan alanlarda hizmet verdiği cinsiyete dayalı bir işbölümü şekillenmektedir. Böylece erkek hemşireler, ihtiyaç duydukları gücü ve saygınlığı kazanmanın ve elde tutmanın olanaklarını bulmaktadırlar.

Erkek hemşireler için en önemli sorun mesleğin adı gibi görünmektedir. Türkiye’de ilk defa 1910 yılında kullanılmaya başlanan “hemşire” kelimesi kız kardeş anlamına gelmektedir. Bu durumda hemşire adı ile anılmak erkekler için çok ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Bu nedenle erkek hemşirelik öğrencileri sağlık memuru olarak anılmak istediklerini belirtmektedirler (Çınar vd., 2011: 20). Kulakaç ve arkadaşlarının yaptığı niteliksel çalışmada örnekleme dahil olan erkek öğrencilerin önemli bir bölümünün akrabalarına, arkadaşlarına ve çevrelerindeki hemşirelik bölümünde okuduklarını söylemedikleri bulgulanmıştır. Çünkü “hemşire olmak delikanlılığa sığmamak”tır. Katılımcılardan biri hemşirelik adıyla ilgili sıkıntısını şöyle dile getirmiştir; “Hemşireyim diyemem. Hemşire kız demek. Açıkçası adı değiştiğinde şok oldum. Hala sağlık memurluğu olsaydı iyi olacaktı... İnsanlar gülerler. Okul bittikten sonra Hakkari’ye dönersem, hemşire

olduğumu söyleyemem. Kendime hemşire demek boğazımda düğümleniyor” (Kulakaç vd., 2009: 678-679). Erkek hemşirelerin çalışmayı tercih ettikleri alanlar ve mesleğin adına ilişkin sıkıntılarını, kadına ait görülen, kadınsı olan her şeyden kaçınmak ya da Bourdieu’den alıntılanarak, “erkek hakkındaki egemen temsile uymak için umutsuz ve biraz da patatik bir çaba” (Bourdieu; Wacquant, 2003: 173) olarak okuyabiliriz.

## 5. SONUÇ

Pellizon, kapitalizmin gelişmesiyle kadın emeğinin değersizleştirilmesi eğiliminin günümüzde de varlığını sürdürdüğünü, iş yaşamında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması konusunda çok yol alındığına ilişkin savlara itibar etmememiz gerektiğini savunmaktadır. “Genel olarak bir mesleğin statüsü ve geliri ne kadar yüksek ise, o meslekte o kadar az kadına” rastlandığına dikkat çekmektedir (Pellizon, 2009: 378). Bu ifadeyi tersten okursak, bir meslekte ne kadar çok kadın çalışıyorsa o mesleğin statüsü o kadar düşüktür. Nitekim Turner, hemşireliğin belirgin özelliklerini; düşük saygınlık, düşük ücret, elverişsiz çalışma saatleri ve iş başında bağımsızlığın olmaması olarak saymakta ve bu niteliklerin cinsiyet özellikleriyle açıklanabileceğini savunmaktadır (Turner, 1987, s.: 148).

Hegemonik erkeklik, ataerkil cinsiyet ideolojisine içkindir. Dolayısıyla ataerkil toplumsal yapı içinde sosyal, siyasal ve ekonomik alanların her yanına kök salmıştır. Söz konusu cinsiyet ilişkisi, aktif erkek pasif kadın arasındaki temel ayrım ilkesine dayanmaktadır, bu nedenle de bir tahakküm ilişkisidir. Cinsiyet ile gücü birbirine bağlayan bu bakış açısından, bir erkeğin kadına dönüşmesi en büyük aşağılama olacaktır kuşkusuz (Bourdieu, 2001: 21-22). Bu anlamda hemşirelik önemli bir olgu olarak durmaktadır. Zira erkeklerin hasta ve gereksinimi olanlara bakım verdikleri uzun tarihe rağmen, çok daha kısa bir geçmişe sahip olan modern hemşirelik, mesleği kadının doğal olarak sahip olduğu savlanan yeteneklerine dayanan, kadın için uygun bir faaliyet alanı olarak kurup kurumsallaştırmıştır. Buna paralel olarak, kadına ait her türlü alandan uzak durması ve kadınsı görünen her şeyi dışlaması için sosyal baskı altında bulunan erkek, hemşirelik mesleğine girmek konusunda hevesli görünmemektedir. Birçok ülkede erkek hemşirelerin sayısı artma eğilimindeyse de, toplam içindeki oranı hala çok düşüktür. Erkeklerin, hemşirelik mesleğini uygun bir kariyer olarak görmek konusundaki çekingenliklerini ve erkek hemşire olgusu karşısındaki şüpheci bakışı hegemonik erkeklik bağlamında anlamak mümkün görünmektedir.

Öte yandan günümüzde sağlık hızla genişleyen bir alandır. İnsanların yaşam süresinin uzaması, tıbbın ilgi alanını genişletmesi vb. koşullar sağlık ve bakım hizmetlerine olan talebi büyük oranda arttırmaktadır. Bu durumda hemşirelik, özellikle sunduğu iş bulma ve düzenli gelir olanakları nedeniyle erkekler için de, giderek daha fazla tercih edilen bir kariyer seçeneği haline gelecektir kuşkusuz. Bununla birlikte tıbbi bakımdaki uzmanlaşmanın artması, bakım işlerinin de çeşitlenmesine yol açmıştır. Bugün Nightingale'in öğrettiğinden çok farklı hemşirelik uygulamalarından söz edebiliriz. Sözü ettiğimiz bu uzmanlaşma ise, hemşirelik içinde cinsiyete dayalı yeni bir işbölümünün gelişmesine olanak sağlamaktadır. Böylece hasta ile doğrudan ve yakın temasın gerekli olduğu, yatak başı bakımının kadın hemşirelere, teknik beceri ve fiziksel güç gerektiren, karar almada görece bağımsızlığın mümkün olduğu, daha prestijli ve daha yüksek ücret ya da ödüllendirme imkânı bulunan alanların erkek hemşirelere bırakıldığı bir işbölümü ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyet konusunda düşünürken akılda tutmamız gereken, toplumsal cinsiyete dair kalıp yargıların dinamik ve esnek olduğudur, çünkü Willbourn ve Kee'nin işaret ettiği gibi, bu esneklik role bağlı eylemlerden ve özelliklerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ayırımına dayanan eylem ve mesleklerdeki kadın ve erkeklerin sayısal dağılımı değiştiğinde, bu eylem ve mesleklerdeki kalıp yargılar da bu değişimi yansıtacaktır (2000: 671). Benzer şekilde hegemonik erkekliğin temsili de değişime açıktır. Ancak cinsler arası ilişkiler ve faaliyetlerin cinsler arasındaki dağılımı güç ilişkisine dayandığı ve erkeği üstün, kadını ikincil ve boyun eğen bir sosyal konuma yerleştirmeye devam ettikçe toplumsal cinsiyet şekil değiştirirse de, hemşirelik deneyiminde en etkili faktörlerden biri olmaya devam edecektir.

**KAYNAKÇA**

ABRAHAMSEN, B. (2004), "Career Development And Masculinities Among Male Nurses", NORA-Nordic Journal of Feminist and Gender Research 12(1), ss. 31-39.

ACHTERBERG J. (2009), Kadın Şifacılar, Çev.: Altıok B., 1. baskı, İstanbul: Everest Yayınları.

American Community Survey Highlight Report (2013), Men in Nursing Occupations, [www.census.gov/people/io/files/Men\\_in\\_Nursing\\_Occupations.pdf](http://www.census.gov/people/io/files/Men_in_Nursing_Occupations.pdf), 12.12.2014.

ATAY, T. (2004), "Erkeklik En Çok Erkeği Ezer", Toplum Ve Bilim: 101, İstanbul: Birikim Yayınları, ss. 11-30.

BOURDIEU, Pierre; WACQUANT, Loic J. D. (2003), Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, Çev.: Nazlı Öktem, İstanbul: İletişim Yayınları.

BOURDIEU, P. (2001), Masculine Domination, Stanford: Stanford University Press.

BROWN, B. ve diğerleri (2000), "Men In Nursing: Ambivalence In Care, Gender And Masculinity", International History of Nursing Journal 5(3), ss. 4-13.

CHEN, S. ve diğerleri (2010), "Relationships Among Social Supports, Professional Empowerment, and Nursing Career Development of Male Nurses: A Cross-sectional Analysis", Western Journal of Nursing Research, XX(X), ss. 642-650.

CONNELL, R.W. ve MESSERSCHMIDT, J.W. (2005), "Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept". Gender And Society, 19 (6), ss. 829-859,

CONNELL, R.W. (2001), "The Social Organization of Masculinity", S.M. Whitehead ve F.J. Barretti (ed.), The Masculinities Readers, USA: Polity Press, ss. 30-50.

CONNELL, R.W. (1998), Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, (Çev.: Cem Soydemir), İstanbul : Ayrıntı Yayınları.

CUDÉ, G. ve WINFREY, K. (2007), "The Hidden Barrier Gender Bias: Fact or Fiction", Nursing For Women's Health 11(3), ss: 254-265.

ÇINAR Nursan vd. (2011), “Erkek Öğrencilerin Hemşirelik Mesleğini Tercih Nedenleri ve Öğrencilere Göre Hastaların Tepkisi ve Sağlık Çalışanlarının Yaklaşımı”, Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 6(17), ss.: 15-25.

ÇITAK TUNÇ Gülsere; AKANSEL Neriman; ÖZDEMİR Aysel (2010), “Hemşirelik ve Sağlık Memurluğu Öğrencilerinin Meslek Seçimlerini Etkileyen Faktörler”, Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 3(1), ss.: 24-31.

DAVIDOFF L. (2002), Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet, Çev.: Ataşer Z.; Somuncuoğlu S., İstanbul: İletişim Yayınları.

DONALDSON, M. (1993), “What is Hegemonic Masculinity”, Theory And Society, 22, Netherlands: Kluwer Academic Publishers, ss. 643-657.

EVANS, J. (2004), “Men Nurses: A Historical And Feminist Perspective”, Journal of Advanced Nursing, 47(3), Blackwell Publishing Ltd., ss. 321-328.

EVANS, Joan (1997), “Men In Nursing: Issues of Gender Segregation And Hidden Advantages”, Journal of Advanced Nursing, 26, ss.: 226-231.

FOOLADI, M. M. (2003), “Gendered Nursing Education and Practice in Iran”, Journal of Transcultural Nursing 14(1), ss. 32-38.

GÖZ, Fügen; ERKAN,Medine (2006), “Sağlık Memurluğu Öğrencilerinin Mesleki Düşünce, Görüş ve Sorunları”, Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 1(2), ss.: 37-50.

HARDING, T. (2007), “The Construction Of Men Who Are Nurses As Gay”, Journal of Advanced Nursing, 60(6), Blackwell Publishing Ltd., ss. 636-644.

Health Workforce Australia (2013), Australia’s Health Workforce Series-Nurses in Focus, [www.hwa.gov.au/sites/uploads/Nurses-in-Focus-FINAL.pdf](http://www.hwa.gov.au/sites/uploads/Nurses-in-Focus-FINAL.pdf), 12.12.2014.

KAHRAMAN, Selma (2013), “Erkek Öğrenci Hemşirelerin Halk Sağlığı Stajında Yaşadıkları Endişe ve Deneyimler: Şanlıurfa Örneği”, Turk J. Public Health, 11(3), ss.: 207-211.

KAVURMACI, Mehtap; KÜÇÜKOĞLU, Sibel (2014), “Erkekler Neden Hemşire Olmak İstiyor?”, Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 17(1), ss.: 1-5.

KEOGH, B. ve GLEESON, M. (2006), "Caring For Female Patients: The Experience of Male Nurses", *British Journal of Nursing* 15(21), ss. 1172-1175.

KERGOAT, D. (2008), "Cinsiyete Dayalı İşbölümü ve Cinsiyetin Toplumsal İlişkileri", (Çev. Zeynep Kıvılcım), *Praksis*, 20, Ankara: Dipnot Yayınları, ss. 9-16.

KOÇ, Zeliha; BAL, Cansev; SAĞLAM, Zeynep (2010), "Erkek Öğrenci Hemşirelerin Hemşirelik Mesleğini Algılama Durumlarının Belirlenmesi", *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, Sempozyum Özel Sayısı, ss.: 318-323.

KULAKAÇ, Özen ve diğerleri (2009), "Nursing: The Lesser Of Two Evils", *Nursing Education Today*, 29, ss.: 676-680.

LaROCCA, S. A. (2007), "A Grounded Theory of Socializing Men into Nursing", *The Journal of Men's Studies*, 15(2), ss. 120-129.

LINDSAY, Sally (2007), "Gendering Work: The Masculinization Of Nurse Anesthesia", *The Canadian Journal of Sociology*, 32(4), ss.: 429-448, 22.07.2014.

McMILLAN; J. ve diğerleri (2006), "Acceptance of Male Registered Nurses by Female Registered Nurses", *Journal of Nursing Scholarship* 38(1), ss. 100-106.

McMURRY, T. B. (2011), "The Image of Male Nurses and Nursing Leadership Mobility", *Nursing Forum* 46 (1), ss. 22-28.

MEADUS, R. J. (2000), "Men in Nursing: Barriers To Recruitment", *Nursing Forum*, 35(3), ss. 5-12.

MIES, M. (2012), *Dünya Ölçeğinde Ataerki ve Birikim*, (Çev.: Yıldız Temurtürkan), Ankara: Dipnot Yayınları.

MOOREY, Mary; GLACKEN, Michele; O'BRIEN, Frances (2008), "Choosing Nursing As A Career: A Qualitative Study", *Nurse Education Today*, 28, ss.: 385-392.

OAKLEY, A. (1998), "On The Importance of Being A Nurse", L. Mackay ve diğerleri (ed.), *Classic Text in Health*, England: Reed Education and Professional Publishing, ss. 38-51.

ÖZDEMİR, A.; AKANSEL, N.; TUNK, G. C. (2008), "Gender And Career Female And Male Nursing Students': Perception of Male Nursing Role in Turkey", Health Science Journal, 2(3), ss.: 153-161.

PELLIZON, Sheila Margaret (2009), Kadının Konumu Nasıl Değişti?, Çev.: İhsan Ercan Sadi; Cem Samel, Ankara: İmge Kitabevi.

RAJAPAKSA, S. ve ROTHSTEIN, W. (2009), "Factors That Influence The Decisions of Men And Women Nurses To Leave Nursing", Nursing Forum, 44(3), ss. 195-206.

ROMEM, P. ve ANSON, O. (2005), "Israeli Men in Nursing: Social And Personal Motives", Journal of Nursing Management, 13, ss. 173-178.

RONGSTAD, May-Karin; AASLAND, Olaf; GRANUM, Vigdis (2004), "How Do Nursing Students Regard Their Future Career? Career Preferences In The Post-modern Society", Nurse Education Today, 24, ss.: 493-500.

ROWBOTHAM S. (2011), Kadının Gizlenmiş Tarihi, Çev.: Şarman N., 1. Baskı, İstanbul: Payel Yayınevi.

SARI, Nil (1996/97), "Osmanlı Sağlık Hayatında Kadının Yeri", Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları, 2-3, İstanbul, ss.: 11-64.

SARI, Nil; ÖZAYDIN, Zuhâl (1992), "Dr. Besim Ömer Paşa ve Kadın Hastabakıcı Eğitiminin Nedenleri II", Aydemir Yalman (ed.), Sendrom, 4(5), Logos Yayıncılık, İstanbul, ss.: 72-80.

SARI, Nil; ÖZAYDIN, Zuhâl (1992), "Dr. Besim Ömer Paşa ve Kadın Hastabakıcı Eğitiminin Nedenleri I", Aydemir Yalman (ed.), Sendrom, 4(4), Logos Yayıncılık, İstanbul, ss.: 10-18.

SARITAŞ Serdar; KARADAĞ Mevlüde; YILDIRIM Duygu (2009), "School For Health Sciences UNiversity Students' Opinions About Male Nurses", Journal of Professional Nursing, 25(5), ss.: 279-284.

SCHIPPERS, M. (2007), "Recovering The Feminine Other: Masculinity, Femininity, and Gender Hegemony", Theory and Society, 36(1), ss. 85-102.

SEGAL, L. (2007), Slow Motion, 3<sup>th</sup> edition, UK: Palgrave Macmillan.



SMILER, A. P. (2006), "Introduction to Manifestations of Masculinity", *Sex Roles*, 55, ss. 585-587.

SOBIRAJ, S. ve diğerleri (2011), "When Male Norms Don't Fit: Do Traditional Attitudes of Female Colleagues Challenge Men in Non-traditional Occupations", *Sex Roles*, 65(11), ss. 792-812.

THOMPSON, K. ve diğerleri (2011), "Comparison of Masculine and Feminine Traits in National Sample of Male And Female Nursing Students", *American Journal of Men's Health*, 5, ss. 477-487.

TORUN, S. ve KADIOĞLU, S. (2011), "Lambanın Aydınlatmadıkları", H. Hatemi ve A. Kazancıgil (ed.), *Tıp Tarihi Araştırmaları*, 17, ss.: 144-157.

TURNER, Brain (1987), *Medical Power and Social Knowledge*. London: Sage Publication.

TWOMEY, J. Creina; MEADUS, R. J. (2008), "Despite The Barriers Men Nurses Are Satisfied With Career Choices", *Canadian Journal of Career Development*, 7(1), ss. 30-34,

ULUSOY, M. Filiz (1998), "Türkiye'de Hemşirelik Eğitiminin Tarihsel Süreci", *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2(1), ss.: 1-8.

VAISMORADI, M. ve diğerleri (2011), "Perspectives of Iranian Male Nursing Students Regarding The Role of Nursing Education in Developing a Professional Identity: A Content Analysis Study", *Japan Journal of Nursing Science*, 8(2), ss. 174-183.

WALLERSTEIN Immanuel (1992), *Tarihsel Kapitalizm*, Çev.: Necmiye Alpay, İstanbul: Metis Yayınları.

WHITTOCK, M. ve LEONARD, L. (2003), "Stepping Outside The Stereotype. A Pilot Study of the Motivations And Experiences of Males in The Nursing Profession", *Journal of Nursing Managment*, 11, ss.: 242-249.

WILLBOURN, M.P. ve KEE, D.W. (2010), "Henry The Nurse is a Doctor Too: Implicity Examining Children's Gender Stereotypes For Male And Female Occupational Roles", *Sex Roles*, 62, ss.: 670-683.

YANG, C. ve diğeri (2004), "Professional Career Development For Male Nurses", *Journal of Advanced Nursing*, 48(6), Blackwell Publishing Ltd., ss. 642-650.

YILMAZ Mualla; KARADAĞ Gülendam (2011), "Erkek Öğrenci Hemşireler Hemşirelik Mesleğini Nasıl Algılıyor?", *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 24(1), ss.: 21-28.

ZAMANZADEH, Vahid, vd. (2013), "Factors Influencing Men Entering The Nursing Profession And Understanding The Challenges Faced By Them: Iranian And Developed Countries' Perspectives", *Nurse And Midwifery Studies*, 2(4), ss.: 49-56.

ZYBERG, Leehu; BERRY, Devon M. (2005), "Gender And Students Vocational Choices in Entering The Field of Nursing", *Nursing Outlook*, 53, ss.: 193-198.